

dokumentované dary a nákupy vystřídaly rabiátské konfiskáty – autorky zde v podobě mikrosondy demonstrovaly řadu obecněji platných postřehů a upozornění), se na Chomutovsku a Kadaňsku dochovalo pozoruhodné množství uměleckých památek 14.–16. století. Katalog čítá 47 čísel kvalitních, často nadprůměrných, v několika případech špičkových děl (např. Sv. Šebestián, kat. č. 26, Oltář sv. Barbory od Hanse Hesse, kat. č. 45, Oltář ze Želiny od Mistra I. W., kat. č. 46).

Chronologicky nejstarší práce *Madona z Březence* (1340–1350, kat. č. 1) je pozoruhodným příkladem objektu, jehož forma tvoří jakési zauzení umělecko-historických problematik. Nesporné je její východisko v katedrálním sochařství prostředkovaném Porýním a Durynskem (Erfurt), jímž Lubomír Turčan rehabilitoval kvalitu této nejstarší sochy sbírky (*Monumentorum Custodus* 2009, s. 33–40). V úsilí integrovat sochu do stylového kontextu doby rozpracovanou sítí stylově formálních vztahů však zaniklo to, co je na soše jedinečně charakteristické: diskrepance mezi soudobými stylovými rysy kolem poloviny 14. století a anachronními prvky v též díle. Ta je nápadná při srovnání drapérie madony propracované v plastických kaskádách zvláště pod vysoko zdviženým tělem dítěte (jeho osa je tímto způsobem exponována a autonomizována, takže dítě Ježíš spočívá na jakémsi hybném sloupovém vyvrcholení simulovaném drapérií), a archaizujícím, románsky působícím výtvarným schématu tělesného habitu a oděvu dítěte, ale také hlavy dítěte, madony a její zčásti dochované koruny. Vysvětlení této stylové a výrazové dvojdmosti sochy by snad bylo možno hledat v kultických důvodech odkazujících k nějakému staršímu prototypu. Takový záměr by generovalo spíše elitní prostředí; možnost spojit sochu s kostelem sv. Kateřiny v Chomutově spravovaném německým řádem, navržená Michaelou Ottovou (Comotovia 2005, s. 8), je i z těchto důvodů podnětná.

Sbírka obsahuje skutečný ikonografický unikát v podobě sochy *Sv. Anny Samotřetí* (1510–1520, kat. č. 17), jež napomáhá Panně Marii s pažemi překrytými paramentem společně prezentovat eucharisticky interpretované nahé dítě – Spasitele (odkazující až ke krásnoslohyým Ježíškům) jako na živém oltáři. V daném fondu solitérní, pravděpodobně ze Saska importovaná socha neznámé provenience si zasluhuje hlubší pozornost; dosavadní literatura a zde předložená interpretace se významu díla spíše vyhýbají – nepochybně jde o promyšlenou vizuální kreaci s teologickými a liturgickými důrazy na spásonosný význam boží inkarnace. Valoun pod Mariinou nohou, interpretovaný po mém soudu chybně

jako zemská sféra, by mohl být vyložen v duchu typologie inkarnace a panenského početí Krista z výkladu kamene utrženého ze skály podle Dan. 2, 34–35, 45.

Katalog *Všemu světu na útěchu* zpracovává kvalitní fond sbírky na vysoké odborné úrovni, se sympatickým osobním zaujetím. Muzeum v Chomutově se právem pyšní významnou a důstojně prezentovanou sbírkou středověkého a raně novověkého umění, nyní zhodnocenou fundováním, vizuálně atraktivním a velkoryse zpracovaným katalogem.

PETR JINDRA

Ars Montana. Umělecký a kulturní transfer v otevřeném prostoru česko-saského Krušnohoří na prahu raného novověku, edd. Michaela HRUBÁ – Michaela OTTOVÁ – Jan ROYT, Via Gaudium – FF UK – FF UJEP, Praha 2016

407 s., ISBN 978-80-906673-0-3 / 978-80-7308-699-2 / 978-80-7561-032-4

Kniha sice vznikla díky podpoře čtyř grantů a několika institucí, má však sevřený obsah a promyšlenou osnovu. Její těžiště tvoří čtrnáct studií tematicky odpovídajících podtitulu; čtyři další statě o uherských báňských městech byly zřejmě připojeny dodatečně, neboť nejsou zahrnuty do resumé. Úvodní studie Michaely Hrubé přináší více, než slibuje v názvu, neboť historii Krušnohoří přibližuje již od 11. století. Autorka tak činí přehledně a z nadhledu, přičemž vyznačuje kontury krajinného panoramatu, topografii městských i jiných sídel a vlásečnice rodových vazeb. Neopomenula přitom ani stopy po horních podnikatelkách. V navazující statí táž autorka stručně pojednala o tradici horního práva v českých zemích a právním rámci těžby v Krušných horách. Do středu pozornosti se tím dostal Jáchymov a jeho závratný rozmach po objevu stříbrných ložisek v roce 1512.

Ústřední téma knihy zpracoval Jan Royt v rozsáhlém pojednání o hornické ikonografii, hagiografii a problematice konfesionalizace v horních městech střední Evropy od vrcholného středověku do raného novověku. Přihlédl přitom i k horním centrům na dnešním Slovensku, zvláště k výjimečně dochovaným nástěnným malbám kostela P. Marie ve Štítníku a kostela sv. Františka

Serafinského v hornické obci Poníky. Stručně, ale výstižně a se zaměřením na hornické motivy ve stati defilují významná báňská města v Horních Uhrách a na Moravě (Jihlava). Více místa se dostalo až Kašperským Horám a zejména pak Kutné Hoře. Výklad o stříbrné pokladnici země, kterou konfesně ovládli utrakvisté, vytvořil vhodný přechod k Jáchymovu a k jiným krušnohorským hornickým lokalitám, jejichž obyvatelé se přiklonili k učení Martina Luthera. Zatímco v katolickém prostředí dominoval vedle úcty k ochránitelce Panně Marii kult sv. Erasma (Horní Uhry), sv. Anny (Rožňava) nebo sv. Mikuláše (Kašperské Hory), středobodem interiéru kutnohorského chrámu sv. Barbory byla archa s Poslední večeří Páně na hlavním oltáři. Časté zobrazení Bolesného Krista, úcta k sv. Barboře a k zemským patronům byly společné oběma konfesním prostředím. Luther sice pro přímluvy svatých včetně Panny Marie neměl pochopení, avšak starší oltářní archy v protestantských kostelích leckde zůstaly, byť ztratily svoji liturgickou funkci. Postupem času doznalo značných změn i vnitřní uspořádání prostoru luterských chrámů.

Jestliže Jan Royt položil důraz na konfesně odstíněnou ikonografii, Richard Biegel a Petr Macek se zaměřili na souběh a střetávání pozdně gotického a raně renesančního tvarosloví. Inspirační roli v severočeské a saské architektuře zprvu měla pražská a kutnohorská huť Benedikta Rieda. Prostřednictvím Riedových žáků i spolupracovníků Jakuba Heilmanna a Wendela Roskopfa nalezly v Annabergu a ve Zhořelci uplatnění renesanční formy použité na Pražském hradě, mimo jiné sloupová edikula s kruhovým nadpražím. Různé variace edikulového portálu se v první polovině 16. století staly nejtypičtějším společným prvkem na obou stranách hranice. Naopak ze Saska přeskočil do Čech fenomén působivých sklípkových kleneb, který se však překvapivě záhy vytratil. K organickému propojení „gotických“ a „renesančních“ prvků došlo i v několika sakrálních stavbách, a to zejména v kontrapunktu klenby a „klasicke“ profiline pilířů, sloupů či pilastrů.

Pro srovnání podobnosti a odlišností podstatných znaků středoecké a severočeské sakrální architektury 16. století zvolil Petr Macek městské kostely v Kutné Hoře, Lounech a Mostě. Návrat k pramenům, v tomto případě samotným stavbám, je čas od času vždy potřebný. Srovnání sice usnadňují půdorysy a společná osnova popisu všech tří objektů, avšak závěry obecnější povahy zatím z výzkumu nevyplývají. Aleš Mudra vyplnil statí o eucharistické architektuře v Krušnohoří bílá místa svého objevného výzkumu o další lokalitě i artefakty. Právě pro horní města a osady se

však ani jemu nepodařilo sanktuária doložit, což přičítá skutečnosti, že tyto obce a jejich kostely vznikaly až po Lutherově vystoupení. Zda lze teologicky zdůvodněné odmítnutí uctívání eucharistie mimo liturgii považovat za příklad „negativní kulturní výměny“, je dosti sporné, neboť funkce sanktuárií v katolickém prostředí byla rovněž dána teologickými spekulacemi. Vícevrstevnými funkčními a významovými rovinami patří mezi nejpозорuhodnější památky eucharistické úcty sanktuárium v Charvatcích na Litoměřicku. Latinský testament jeho tvůrce, malostranského kameníka France z Drážďan, Mudra otiskl spolu s překladem do češtiny v příloze.

Závažnou, přesto opomíjenou otázkou si ve své rozpravě o vztazích i možnostech spolupráce sochařů a malířů při tvorbě pozdně středověkých oltářních nástavců v oblasti Krušnohoří položila Michaela Ottová. Za předmět výzkumu si zvolila nejčastější typologickou variantu severočeského retáblu, jež kombinuje dřevěné sochy ve skříni, reliéfy na vnitřních stranách křídel a deskovou malbu na vnějších stranách křídel. Krušnohorská horní města zprvu neposkytovala vhodné podmínky k trvalému usazení sochařů a malířů, a proto většinou byla závislá na zavedených dílnách z prostředí Saska nebo blízkého českého vnitrozemí. Kompletní retáblu pravděpodobně dodávala chebská dílna Hanse Malera ml., ačkoli on sám, jak již jeho jméno naznačuje, byl v pramenech uváděn jako malíř. Mohlo tomu tak být i proto, že se práce se dřevem cenila méně než malba obrazů. Zatímco v saském prostředí spolupráce sochařů a malířů obvykle probíhala na základě „svobodného partnerství“, v případě oltáře Čtrnácti svatých pomocníků z františkánského kláštera v Kadani a skupiny čtyř oltářních celků spjatých s pracemi hypotetické dílny Mistru oltářů ze Slavětina a ze Štětí shledala Ottová indicie o spolupráci sochařů a malířů v rámci jedné dílny. Pro uvedené i další dílny, zejména Mistra Týneckého zvěstování, je příznačná nízká variabilita stylu, která podle autorky zajišťovala úspěch na relativně málo rozvinutém trhu. K tylové proměně i v Chebu došlo až s odstupem několika desetiletí, kdy i sem dospěla módní vlna tzv. Podunajské školy.

Jestliže Michaela Ottová pootevřela průhled do produkce hned několika malířských a sochařských dílen, Magdalena Nespěšná Hamsíková její poznatky vítaně doplnila komparační analýzou přípravných kreseb a dohledáním grafických předloh, jež posloužily při tvorbě kompozic uměleckých artefaktů. V malbách sledovaného regionu vzniklých před rokem 1510 lze rozpoznat silný vliv grafik Mistra ES a Martina Schongauera. Kompozice byly přebírány beze změn, někdy se

však lze setkat i s jejich volnou inspirací. Věhlas tvorby Albrechta Dürera byl na obou stranách Alp tak veliký, že jeho grafiky byly kopírovány hned poté, co se dostaly na trh. Pro rekonstrukci způsobu práce středověkých a raně novověkých dílen je poučný případ hlavního oltáře v mosteckém kostele Nanebevzetí Panny Marie. Zatímco mariánské výjevy na vnitřních stranách křídel jejich autor komponoval podle Dürerova cyklu, vnější strany křídel se sv. Barborou a Kateřinou byly inspirovány grafikami Lucase Cranacha st. Využití grafických předloh někdy ztěžuje dataci děl a jejich stylové zařazení, neboť v některých dílnách byly stejné podklady používány po dlouhou dobu. Přebírání kompozic z grafických předloh mohlo zlevňovat již tak drahé zakázky, zvláště když v druhé polovině 16. století tiskaři začali vydávat tzv. *Kunstabuchy*, tj. soubory grafických listů. V neposlední řadě stojí za povšimnutí, že právě grafiky napomohly k šíření renesančního tvarosloví, třebaže až do čtyřicátých let 16. století většinou šlo jen o drobné detaily ornamentální výzdoby.

Několik statí se zcela váže k pokročilému 16. století, a proto je na tomto místě stačí jen zaznamenat. Petr Hrubý pojednal o sepulkrálních památkách hrabat Šliků a královských hejtmanů či mincmistrů z Jáchymova. Stručným nástinem luterství v horních městech českého Krušnohoří přispěla Táňa Šimková, zatímco jáchymovským hornictvím a lékařstvím ve světle spisů Georga Agricoly a Jana Koppa z Raumenthalu se zabýval David Tomíček. Tři závěrečné příspěvky se rovněž vztahují k Jáchymovu. Milena Hauserová se pokusila zodpovědět otázku, proč stavebníci kostela sv. Jáchyma dali přednost odvážné konstrukci velkorozponového krovu před osvědčeným, avšak stavebně i finančně mnohem náročnějším klenu-tým trojlodím. Podle autorky měl pro konečnou podobu jáchymovského kostela větší dopad prudký pokles hornické konjunktury než Lutherova věroučná reforma. Lubomír Zeman a Alžběta Kratochvílová se věnovali prostorovým uspořádáním jáchymovských městských domů, jejichž podoba vykazuje výtvarné znaky pozdní gotiky a raně renesance saského kulturního okruhu. V poslední stati grantové série Tomáš Karel zkoumá na příkladu domu čp. 127 návaznost stavebního řešení jáchymovských domů na výrobní procesy.

Ze čtyř připojených statí vážících se k středoslovenské báňské oblasti má k ústřednímu tématu knihy nejbližší příspěvek Miroslava Kamenického osvětlující rozšíření Agricolova díla *De re metallica libri XII* v horních Uhrách. Užitečnou bilanci a perspektivy dosavadního výzkumu uherských báňských měst ve slovenském dějepiscetví předložil Miroslav Lacko. Námětem pozoruhodnou

studií o industriální, urbánní a sakrální topografii přispěla Barbara Balážová, zatímco Daniela Dvořáková pojednala o středoslovenských báňských městech jako věnných majetcích uherské královny Barbory Celjské.

V mnoha ohledech přínosné a pěkně vybavené knize by prospěly mapové přílohy k historickému úvodu a snad i schematické náčrty ikonografie oltářů či sanktuária z Charvatců. Chybějící soupis vyobrazení lze ozelet, nikoli však absenci rejstříku osob a míst.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

ARCHEOLOGIE

Jiří KOŠTA – Jiří HOŠEK, *Early Medieval Swords from Mikulčice*, Archeologický ústav AV ČR, Brno 2014 (= Studien zum Burgwall Mikulčice 10)

335 s., ISBN 978-80-86023-58-8

Zpracování náleзовých fondů ze starších výzkumů patří mezi významné, přesto poněkud opomíjené aktivity archeologické práce. Brněnské pracoviště Archeologického ústavu AV ČR, konkrétně jeho pracoviště v Mikulčicích, patří k těm institucím, které si nutnost návratu ke starým fondům nejen uvědomují, ale také jej úspěšně realizují. Historie mikulčické expozitury ji k tomuto účelu ostatně přímo předurčuje, jak dokazují dvě ediční řady a množství monografií. Jakkoliv je množství nezpracovaných nálezů ze starých výzkumů právem pokládáno za citelný dluh, nelze přehlédnout, že v řadě případů právě určitý časový odstup umožňuje využít široké spektrum nových metod a postupů, které v době výzkumu ještě nebyly k dispozici.

Předložená monografie je věnována dokumentaci a důkladnému vyhodnocení souboru 16 mečů z mikulčických pohřebišť a čtyř drobných částí mečů, nalezených na různých místech mikulčického hradiska. Zpracování souboru se ujal Jiří Košta, který se systematicky věnuje raně středověkým mečům již od dob své diplomové práce, a Jiří Hošek, přední odborník na analýzy kovových artefaktů, především metalografii pravěkých a středověkých želez.

V úvodu autoři shrnují základní informace o mikulčickém hradišti a jeho výzkumu. Hlavní pozornost je věnována popisu zkoumaných